

Suursaari - Temppeliaukion kirkon alkukuvissa

Teksti: Maila Mehtälä (maaliskuu 2010)

Kuvat: J.W. ja Jorma Mattila

Timo ja Tuomo Suomalainen ovat lähtöisin jylhästä Suursaaresta, keskeltä Suomenlahtea. Kolmesta saaren silhuettia hallitsevasta vuoresta kaksi nousee merenpinnasta noin 160 metrin korkeuteen. Pituudeltaan saari on noin 11 km ja leveydeltään vain 1,5- 3 km. Lapsuusympäristö - villi luonto sekä luonnon ja tiiviin kylän välinen vuoropuhelu - ovat alitajuisesti vaikuttaneet veljesten töihin, erityisesti Temppeliaukion kirkon arkkitehtuuriin. Jokunen valokuva teksteineen saattaa ehkä jo antaa aavistuksen tuon sodassa menetetyn saaren vaikutusvoimasta.

Suurkylä sijaitsee Suursaaren itärannalla.

Timo (1928-) ja Tuomo (1931-88) Suomalainen syntyivät Suurkylässä. Kylä levittäytyi Satamalahdelta loivasti kohoavaan maastoon noin sadan asuinrakennuksen ja monien ulkorakennusten muodostamana tiiviinä rykelmänä. Silokallioisen ja lempeälahtisen itärannan vastapainona saaren länsipuolta mereltä nähtynä hallitsevat Pohjoiskorkia, Haukkavuori ja Lounatkorkia. Vuorten välissä on laaksoja, metsiä, järviä, soita ja pikkuniittyjä, mutta ei maanviljelyyn soveltuvia alueita. Saaren noin 800 asukkaan oli puristettava toimeentulonsa kallioita huuhtelevasta merestä. Se vaati heittäytymistä vuodenaikojen säätelemään kurinalaiseen yhteistyöhön kesyttömän, välillä vaarallisenkin luonnon kanssa. Veljesten sekä isän että äidin puolen suvut olivat suursaarelaisia luotsisukuja. On realistista pitää mahdollisena, että ihmiset, jotka alkuaan tuollaiseen paikkaan asettuivat olivat sinnikkäitä, omatoimisia ja ehkä myös tavanomaista herkempiä saaren vaikuttavuudelle.

Satamalahti valkeahiekkaiselta Liivanrannalta nähtynä.

Satamalahti oli suurkyläläisten elämän keskus ranta-aittoineen, laitureineen, kalastajaveneineen, jaaloineen ja vieraspursineen. Myös säännöllisesti liikennöineet matkustajalaivat kiinnittyivät aallonmurtajaan. Toista maailmansotaa edeltävinä vuosina saareen saapui jopa 9000 vierasta kesäkauden aikana. Suurin osa kesävieraista majoittui saarelaiskoteihin. Myös Suomalaisen perhe majoitti matkailijoita taloonsa asuen itse aitoissa ja saunarakennuksessa. Satamalahden rannalla huollettiin alukset, perattiin kalat, pestiin pyykki, vaihdettiin kuulumiset ja käsiteltiin maailmanmeno. Kirkasvetinen Satamalahti rantarakennelmineen oli kylän lasten kiehtova leikkipaikka, kuin heidän mittakaavaansa tehty vuodenaikojen mukaan aina uutta tarjoava kisailukenttä ja vesipuisto. Tämä soikeahko laguuninomainen lahti, jota suurista graniittilohkareista koottu aallonmurtaja suojasi levottomalta mereltä, oli yksi arkkitehtiveljesten lapsuuspäivien väkevimmistä tilakokemuksista.

Vanha postikuja - keskeisintä ja ehkä vanhintakin kylärakennelmaa.

'Postikuja' Suurkylässä oli hämyisä, puiden lehvistöistä, vanhoista taloista ja aitoista rakentuva tunneli, jonka molempien päiden pienet tienristeysaukiot hohtivat valoa. Suursaaren pittoreskit kylät kujineen, ranta- ja sisäjärvinäkymät, vuoret ja kalliomuodostelmat olivat innoittaneet taiteilijoita 1800-luvulta alkaen. Myös kotisaaren väki osasi arvostaa asuinympäristönsä luontoa ja kauneutta. Ympäristön ja paikan kunnioittaminen näkyvät veljesten arkkitehtuurissa. Timo Suomalaisen mukaan, he eivät kuitenkaan koskaan ole töissänsä pyrkineet jäljittelemään luontoa vaan vaistonvaraisesti valitsemaan rakenteet, muodot, materiaalit ja värit niin että ne synnyttäisivät samoja tunteja kuin luonto vaikuttavimmillaan. Syksyllä 1939 talvisodan ensimmäisinä päivinä saaren molemmat kylät, Suurkylä ja Kiiskinkylä tuhoutuivat pommituksissa. Saaren väki oli ehditty evakuoita Loviisaan. Timo oli tuolloin 11-vuotias ja Tuomo lähes kahdeksan. Moskovan rauhanehtojen mukaan Suursaari jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle vuonna 1944.

Kivipaasi ja kesävieras Haukkavuoren juurella.

Suursaaren länsisivulla vuorten kiviseinät nousevat monin paikoin dramaattisesti kohti taivasta. Vuoret, kalliohalkeamat, kivipaadet, luolat, siirtokivilohkareet, hiidenkirnut ja merenrantakivikot ovat houkutteleet mahtavuudella, mystisyydellä, hiljaisuudella ja pyhän tunnolla. Saari on ehyt kokonaisuus, vastakohtista jännitteinen tila, jossa vapaus ja turvallisuus vaikuttavat samanaikaisesti – kokemus, johon veljekset arkkitehtonisilla ratkaisuilleen myös Temppeliaukion kirkossa pyrkivät. Timo Suomalainen kertoo lapsuuden tuttavuuden, kiven ja kallion nousseen heidän töissään erikoisasemaan. Evakkotaipaleen päättyessä koulupojat, Timo 19 ja Tuomo 15, pääsivät omin käsin poraamaan ja jopa räjäyttämään kiveä rakentaessaan uutta kotia siirtoväen asutukseen osoitetulla tontilla Haminassa (silloisessa Vehkalahdessa). Arkkitehtuuransa alkutaipaleella he tutustuivat lisää kalliorakentamiseen suunnitellessaan Puolustuslaitoksen kohteita. Kivestä ja kalliosta tuli heidän arkkitehtuurissaan voiman ja pysyvyyden ilmentäjä Temppeliaukion kirkon (1960-69) lisäksi myös Espoonlahden kirkossa (1976-80) ja Ähtäriin rakennetussa Hotelli Mesikämmenessä (1973-76).

Ilma kirkastuu - purjeita kuivataan.

Meri ei ihmisen historiassa ole rajoittanut vapautta eikä mielen luovuutta vaan tarjonnut mahdollisuuden välttää yksipuolisuutta elon eri alueilla. Suursaarelaisten liikkuvuudesta kertoo sukulaisuussuhteet muihin Suomenlahden ulkosaariin ja rannikkoseutuun. Taiteilijat ja runsaat matkailijajoukot varmistivat kulttuurivaihdon, jopa kansainvälisesti. Saaresta lähdettiin merille ja tuotiin vaikutteita kaukaisistakin maista. Suursaaren geologia ja ainutlaatuinen kasvillisuus kiinnostivat laajalti tutkijoita ja kulttuuriväkeä. Suursaari on ikuistettu kuviin ja kansiin. Se on painunut syvälle siellä käyneiden ja siellä syntyneiden mieleen. Lapsuusympäristö on tarjonnut Timo ja Tuomo Suomalaiselle pohjan luoda arkkitehtuuria toiminnallisuuden ja tunteen liittona. On syntynyt funktionaalisia rakennuksia, joiden ilmaisussa puhuvat vapaat muodot, voimakas materiaalituntu ja rakenteiden visualisoinnin aktiivisuus. Näinkin voisi tulkita luonnehdintaa "kriittinen pragmatismi", jolla laajaa tuotantoa kuvattiin kutsuttaessa Timo Suomalainen SAFAn, Suomen arkkitehtiliiton kunniajäseneksi joulukuussa 2009.

Alkukuvista ja universaaleista tunnoista.

Suursaari on vielä vieraan valloittamanakin sinnitellyt mielenkiinnon valokiilassa yllätyksellisen aktiivisesti. Saaren vaikuttavuudesta paljon perinyt Temppeliaukion kirkko kerää jatkuvasti kävijöitä kaikkialta maailmasta. Vuosittainen yli puolen miljoonan kävijän määrä tekee siitä maamme suosituimman arkkitehtuurinähtävyyden¹. Taidehistorioitsija Timo Koho sanoo kirjassaan *Menneisyyden muistikuvat* (Atena, 2003) Temppeliaukion kirkon kantavan modernistisuudestaan huolimatta kiinnostavia menneisyyden muistikuvia. Koho näkee ko. kirkon suuren kansainvälisen suosion perustuvan siihen, että sen sakraalisessa tilassa voi aistia sekä suomalaista luontomystiikkaa että universaalia tunnetta kristinuskon varhaisista vaiheista. Timo Suomalainen myöntää. Hän sanoo heidän rohkeutensa ja oikeutuksensa tunkeutua kallion sisään, valita tuo liikenteellisesti paras mahdollinen ratkaisu kummunneen osaltaan tiedosta alkukristittyjen tarpeesta piiloutua ja hakea suojaa, samoin kuin keskiaikaisten kirkkojemme samansukuisuudesta. Osaltaan tämänkin ratkaisun synty ja sen hyväksyntä olivat alitajunnan tuottamaa. Suunnittelijoillahan oli tarve pyrkiä pois tietoisuuden ehdottomuudesta kohti vaistonvaraisesti saavutettavaa vapautta ja käyttää alitajunnan virtaa näkymättömänä työkaluna. Saliin tulijalla on mahdollisuus antautua samaan virtaan, kokea kulttuurinsa ja historiansa tuntoja, avautua omakohtaisille merkityksille ja eheytyä suojaisassa ympäristössä. Temppeliaukiolla Suursaari on helposti löydettävissä yhdeksi monista alkukuvista, yhdeksi kaikkein vaikuttavimmista. Timo Suomalaisen mukaan tämän muoto- ja kokemusmaailmojen yhteyden veljekset kuitenkin itse tiedostivat vasta kirkon valmistumisen jälkeen.

Vetovoima tuo velvoitteita.

Vetovoimaiseen kohteeseen liitetään usein myös väärää tietoa. Eräs viime syksynä julkisuuteen ilmestynyt kallioseinä ja salin akustiseen suunnitteluun liittyvä väärä tieto tulee kumotuksi Timo Suomalaisen selostuksessa [Temppeliaukio – kirkkosalin kallioseinä ja kuparipintainen kupoli](#). Outo uutinen on Johnny Kniga Kustannuksen syksyllä 2009 julkaisemassa kirjassa nimeltä Suursaari. Siinä on yhdistetty väärällä väitteellä sekä kirkko, saari että veljekset. Tekstin laatinut kirjoittaja kertoo, että Temppeliaukion kirkon suunnitelleet Suursaaresta kotoisin olevat arkkitehtiveljekset Timo ja Tuomo Suomalainen sairastivat harvinaista perinnöllistä ns. Meretojan tautia. Tämä tieto on täysin perätön. Timo ei katso voivansa asettua tuollaiseen tapaukseen yläpuolelle vaan pitää velvollisuutenaan taistella omalta osaltaan niin huolimattomuuden, halpamaisuuden, tahallisen vahingoittamisen kuin hyötymisenkin pohjalta esiin nousevaa väärän tiedon levittämistä vastaan. Hänen omaa keventävää lausahdustaan lainatakseni: ”Kaikin keinoin ja tietysti ulkosaarelaisella sitkeydellä”.

Lähteet

Timo Suomalaisen haastattelu (Espoo, maaliskuu 2010).

Mehtälä Maila: *Temppeliaukio – kirkko Suursaaresta länteen*. WSOY 2003.

Viite¹

Matkailun edistämiskeskus: kävijämäärät 2007 (tuorein koko maata koskeva tilasto)

Santasalo Ky: matkailukohteiden kävijämäärät 2009 (Helsinkiä koskeva tilasto)